

krivice, ki so se zgodile Vergeriju v procesu proti njemu, obtožuje podkupovalne metode inkvizitorja, zavajanja, nespodobnosti, ki so spremljale postopek, omenja tudi plenjenje evangelijskih, da jih ljudje ne bi mogli sami prebirati. Pismo je napisal v kraju Dosolo (deželna Mantova, op. a.) 22. aprila 1549. Naklonjeni tiskar je besedilu dodal pojasnilo, da je želel z njegovim natisom razkriti stanje v Cerkvi.

Prevodu je dodana spremna študija prevajalca, ki osvetljuje okoliščine in dogajanje, ki je sprožilo inkvizicijski proces proti Vergeriju; bolj kot verske obtožbe so ga podžigale osebne zamere in pridobitništvo, deloma tudi Vergerijeva ihtava, prepirljiva narava. Vergerij verskih kanonov ni kršil, je pa ostro nastopil proti pregrešnim navadam in pridobitništvu frančiškanov, še bolj pa proti praznovanju in ljudski pobožnosti, ki je našla izraz tudi v krašenju cerkva s podobami svetih oseb.

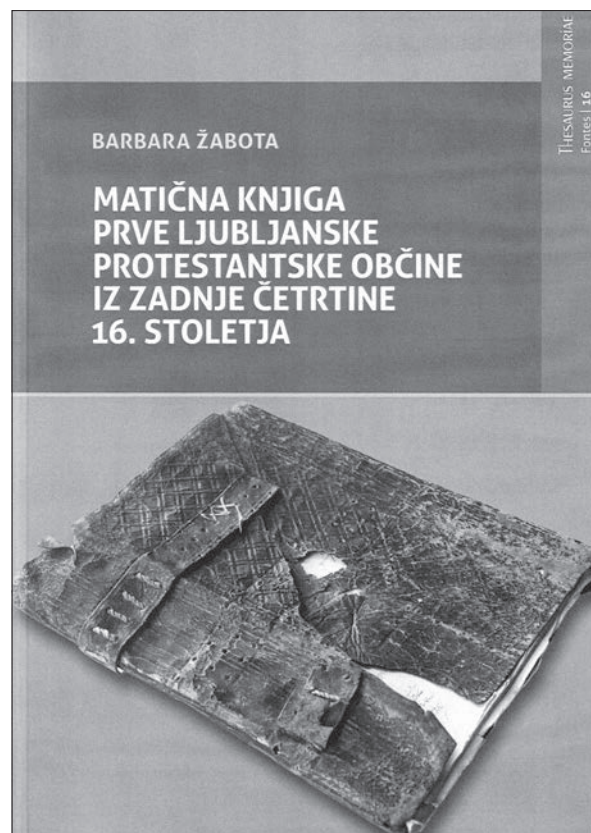
Publikacija je uporabna zaradi besedil, ki jih predstavlja v slovenščini, s čimer omogoča nadaljnje raziskave takó enigmatične in kontroverzne osebe Vergerija ter inkvizicijskih procesov, ki spominjajo na čarovniške, kakor tudi mikrozgodovinske podobe časa in prostora. Zgradba besedila pa je dokaj nerodna. Bralec v njej pogreša uvod, ki bi mu predočil, kaj mu knjiga prinaša, in pojasnil njeno zgradbo. V delu ni kazala vsebine. Komentarji in pojasnila ter knjižne reference so dokaj skromni, čeprav je med slednjimi nekaj prispevkov simpozija, ki je bil leta 1998 namenjen Vergeriju ob 500-letnici njegovega rojstva. V besedilu je tudi nekaj zatipkanih lapsusov (npr. letnici 1944(?) in 1439 (?) na str. 109 in 110). Kako drobna napaka zbudi dvom v natančnost prevoda besedila, pa naj ponazorimo s konkretnim primerom (str. 79): ... *non omnis fermo facit hominem haereticum* je v opombi preveden v: »... ne naredi vsaka stvar (!?) človeka takoj za krivoverca«. Če preverimo zapis v italijanski tiskani predlogi, ugotovimo, da je *fermo* napačno razbran in prepisan *sermo* (govorica). Prevod je torej: »... vsaka govornica človeka ne naredi za krivoverca«, kar ima seveda pri procesu, kjer se je Vergerij branil pred govoricami, logičen smisel.

Publikacija je plod hvalevredne zamisli, žal pa glede strukture in izvedbe ni dovolj domišljena in natančna. Prevod vedno lovi ravnovesje med estetiko jezika in natančnim sledenjem misli izvornika. Če pa želi spodbujati nadaljnje kredibilne raziskave, prvi ne sme dajati prednosti, zlasti pa je potrebno izvornik razbirati do črke pravilno.

Darja Mihelič

Barbara Žabota: Matična knjiga prve ljubljanske protestantske občine iz zadnje četrtine 16. stoletja. Ljubljana: Založba ZRC, 2022, 228 strani. *Thesaurus memoriae. Fontes 16*

Šestnajsta knjiga v seriji Viri (*Fontes*), ki jo je v sklopu zbirke Zakladnica spomina (*Thesaurus memoriae*) izdal Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, prinaša objavo ohranjenih in rekonstruiranih vpisov v prvo ljubljansko protestantsko matriko, napisano pretežno v nemščini. Večji del prvotne matrike je danes izgubljen; v rjavo usnje vezana različica, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije,¹ obsega »le 57 folijev ali dobro šestino celotne knjige«. Ta je imela po ugotovitvah Barbare Žabota, ki je pripravila objavo in napisala uvodno študijo (str. 7–25), v času svojega nastanka najmanj 324 folijev. Zajemala je vpise krstov (*Getaufften*) za leta 1578–1596, vpise porok (*Getrauten*) za leta 1578–1596, pregled obhajancev (*Communicanten*) v letih 1578–1593 in vpise smrti oziroma pokopov (*Beerdigten*) med letoma 1578 in 1589. Matriko, ki velja za »najstarejšo (ohranjeno) matično knjigo v celinskem delu današnje Slovenije«, je ljubljanski cerkveni občini, »zur kürchen«, za novo leto 1578 podaril ljubljanski mestni svétnik Marko Stettner mlajši. Ohranjeni del matrike sestavljata

¹ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, šk. 940. Velikost listov: 30,5 x 21,5 cm (dolžina x širina), pisna podlaga: papir.

popis števila prejemnikov obhajila ob nedeljah in pomembnejših praznikih v obdobju 1580–1593 – posebej tistih, ki so prejeli obhajilo pri bogoslužju bodisi v slovenskem jeziku bodisi v nemškem – in mrliško matično knjigo z vpisi iz let 1578–1587. Tako pregled obhajancev kot vpisi umrlih in pokopanih so v tu predstavljeni publikaciji skrbno transkribirani (str. 27–112); poglavji s transkripcijo uvaja daljši pojasnilni zapis (str. 27). Zainteresiranega bralca posebej navduši »poskus rekonstrukcije manjkajočega dela protestantske matrike« (str. 113–147). Rekonstruirani podatki o rojstvih oziroma krstih in porokah, pa tudi smrtih in pokopih vernikov temeljijo predvsem na *Genealogiji kranjskih knežjih, grofovskih, baronskih in viteških rodbin* Ljubljana Janeza Gotarda Lukančiča pl. Hertenfelsa (1655–1711), ki je podatke prepisal iz izvornika. Njegovo delo v treh zvezkih prav tako hrani Arhiv Republike Slovenije, in sicer v Zbirki rokopisov. V manjši meri je bilo pri rekonstrukciji knjige uporabljeno drugo gradivo, v večji meri pa to velja za tisti del uvoda, ki obravnava preučevanje matrike v preteklosti in okoliščine uničenja tega dragocenega vira prve roke.

Eno zanimivejših vprašanj, na katero lahko vsaj delno odgovorimo s pomočjo matrike, je vprašanje o geografski razsežnosti ljubljanske protestantske občine. Pozornejše branje vpisov razkriva, da dušno pastirstvo njenih predikantov ni bilo omejeno na Ljubljano in njeno ožjo okolico. Krištof Spindler, dolgoletni prvi pridigar oziroma »superintendent Cerkve deželnih stanov Kranjske«, je večino krstov in porok opravil v Ljubljani, vendar je njegovo pastoralno delovanje izpričano tudi na primer v Idriji in Stari Loki. V Idriji je 22. julija 1581 podelil krst Juditi, hčerki Jurija in Maruše Taufferer (str. 118, št. 563), v Stari Loki pa 25. septembra 1586 Janezu Krištofu, sinu Gabrijela pl. Sigersdorfa in Elizabete, roj. baronice Egkh (str. 121, št. 586). Dve leti prej je na dolenskem gradu Soteska poročil Aleksandra pl. Sigersdorfa in Barbaro, hčer tamkajšnjega graščaka Pavla pl. Širskega (Scheyer) in Amalije, roj. Laaser (Laser) z Belneka (str. 135, št. 667). Pogosteje od Spindlerja srečamo v raznih, od Ljubljane bolj ali manj oddaljenih krajih predikanta Benedikta Pyroterja. Ta je denimo 9. februarja 1592 poročil en par na gradu Gorenji Logatec, naslednjega dne pa tri pare v hiši trškega sodnika Janeza Flacha na Vrhniki. Medtem ko sta bila ženin in nevesta v prvem primeru plemiča, so tisti, ki jih je Pyroter poročil na Vrhniki, prihajali iz vrst domačinov – z izjemo Jurija Cirmana (Zierman), ki je bil ljubljanski meščan (str. 138–139, št. 693 in 694). Dober teden dni pozneje sta si zakonsko zvestobo pred Pyroterjem na gradu Belnek pri Moravčah obljubila

bila dva para: Leopold Raumschüssel in Uršula, hči Janeza Raspa z Ostrega Vrha, ter Ludvik Gall s Podpeči in Sibila, hči Adama Raumschüssla s Šeneka in Kolovrata (str. 139, št. 695 in 696).

Drugačno sliko nakazujejo navedbe o krajih pokopa. Pri teh gre največkrat za pokopališče pri cerkvi sv. Petra – cerkvi, ki je bila prva in takrat še edina župnijska cerkev Ljubljčanov oziroma »gemeiner stat Laybach pfarr kirchen«, kot jo označuje eden od vpisov (str. 52, št. 18). Razmeroma redko so umrle člane ljubljanske cerkvene občine pokopali drugje. Poleg pokopališča ali same cerkve sv. Petra (prim. str. 49, št. 1) se v Ljubljani omenjata na primer cerkev sv. Jakoba, pri kateri je tisti čas deloval cesarski ali dvorni špital, in pokopališče pri frančiškanih na današnjem Vodnikovem trgu (prim. str. 49, št. 6; str. 57, št. 42). Pri frančiškanih, vendar ne v Ljubljani, temveč v Kamniku so 18. septembra 1578 pokopali Ano Marijo, hčerkico Ahaca Thurna (str. 57, št. 45). Dodajmo, da je bila kamniška hiša tega grofa večkrat prizorišče porok, kakor denimo 27. februarja in 5. junija 1594, ko je poročna obreda izpeljal predikant Marko Kumprecht (prim. str. 141, št. 708 in 709). Na podlagi podatkov o krajih krstov, porok in pokopov iz matrike lahko ljubljansko protestantsko občino torej opredelimo kot ozemeljsko ohlapno cerkveno-upravno enoto, pri čemer je treba opozoriti, da se je organizacijska struktura Cerkve augsburške veroizpovedi na Kranjskem še razvijala. Tako ne preseneča, da se v matriki kot pomemben dejavnik pripadnosti, pomembnejši od kraja bivanja, nemalokrat kažejo osebne vezi med duhovniki in verniki. Predikanti ljubljanske cerkvene občine so večinoma rezidirali v Ljubljani, kjer je imel sedež tudi superintendent, ki je bdel nad pastoralno v celotni deželni Cerkvi. To dejstvo se na poseben način zrcali v treh zapisih, nanašajočih se na pokope predikantov pri ljubljanskem sv. Petru. Tako iz zapisa o smrti oziroma pokopu Marka Žlahtniča (Schlachtnitsch) z dne 10. maja 1581 izvemo, da je pokojni opravljal službo »deželnostanovskega predikanta na Gorenjskem«, da je umrl v ljubljanskem mestnem špitalu in da so ga pokopali pri sv. Petru poleg pokojnih predikantov Gregorja Vlahoviča in Jurija Juričiča (str. 79, št. 234). Pri sv. Petru je 22. februarja 1585 svoje poslednje bivališče dobil Janez Schweiger, »slovenski pridigar tu v Ljubljani« (str. 100, št. 431), konec istega leta pa še Matija Živčič (Siutschitsch), ki je kot »gorec pridigar svetega evangelija na Krasu in v Istri« umrl na gradu Ravne pri Pivki (str. 103, št. 455).

Matrika ponuja hvaležno snov tudi za poglobitev védenja o drugih relevantnih temah, med katere zagotovo sodi socialna struktura ljubljanske protestantske občine. V zvezi s to razmeroma

kompleksno tematiko naj na tem mestu zgolj opomnimo, da so poleg oseb meščanskega in plemiškega rodu cerkveno skupnost sestavljali tudi verniki iz nižjih družbenih slojev. 24. februarja 1591 se je v Ljubljani, v hiši Barbare, vdove Jurija Dalmatina, z Matevžem Valnitom z Rakovnika poročila Barbarina služkinja Maruša (str. 138, št. 687). V hiši gospoda Auersperga se je sredi marca 1593 omožila Marjeta, služkinja gospe Welzer, in sicer s krojačem Jurijem Raisingerjem (str. 140–141, št. 705). Med banketom na božič leta 1595 sta v hiši gospoda Egkha zakonsko zvezo sklenila kuhar, domnevno s priimkom Ratkovič, in šivilja Maruša (str. 142, št. 715a). Kar zadeva poklice, naletimo na njihove navedbe predvsem v delu matrike, ki vsebuje zapise o pokopih odraslih oseb oziroma očetov preminulih otrok. 1. marca 1578 je denimo umrl šestnajstletni sin pokojnega Luke Verbca, župnika v Dobropolju (str. 50, št. 12). Obširnejši vpis s podatkom o uri smrti najdemo pri Suzani, 12. marca 1578 umrli hčerki vodje deželnoštanovske šole Adama Bohoriča (str. 51–52, št. 18). Daljši so tudi zapisi o rojstvih in krstih Bohoričevih otrok (str. 52–53, št. 19–23), ki jih najdemo na neobičajnem mestu in v nenavadni obliki nekakšne družinske kronike z začetkom leta 1567. Za zgodovino ljubljanske deželnoštanovske šole in glasbenega življenja sploh so pomembne omembe kantorjev, natančneje deželnoštanovskega kantorja Sebastjana Semnizerja, katerega sin Matija je bil 15. maja 1580 pokopan pri Sv. Petru (str. 68–69, št. 142), in Sebastjana Poppa (Poppius), zadnjega protestantskega kantorja v Ljubljani, ki se je 6. novembra 1594 poročil z Ano, vdovo Gašperja Locherja (str. 141–142, št. 711). Med drugimi protestantskimi glasbeniki, ki jih naveda matrika, srečamo trobentača Benedikta Kienbreyja, umrlega 13. maja 1578 (str. 55, št. 33), in Mihaela Nučiča (Nutschitsch), hornista in blagajnika, čigar drugo ženo Saro so pokopali 30. junija 1586 (prim. str. 105, št. 471). V matriki izpostavljeni poklic je denimo tudi knjigovez (prim. str. 57, št. 47). 29. junija 1578 je v reki Ljubljanici utonil knjigoveški pomočnik Jakob (str. 56, št. 36).

Vzroki smrti so v knjigi navedeni bolj poredko. Utopitev v Ljubljanici je kot vzrok smrti posredno omenjena v notici o poroki Magdalene, vdove Vida Ganserja, z Luko Grabnerjem, sedlarjem in vojakom v Karlovcu, 20. maja 1585. Magdalenin pokojni mož Ganser je bil krojač, »der in der Laybach ertrunkhen« (str. 135, št. 672); njun zakon, sklenjen 14. oktobra 1584, je trajal le nekaj mesecev (prim. str. 135, št. 669). Med hudim neurjem, ki naj bi ga pahnilo v smrt, je spomladi 1586 na poti iz Fužin proti domu v Ljubljano umrl ostareli vojak Jakob Goldaffrer (str. 56, št. 35).

21. aprila 1578 je zaradi poškodbe kot posledice sicer nenevarnega strela v desno ramo življenje izgubil Mihael, sin poznejšega špitalskega mojstra in ljubljanskega župana Janeza Pfanerja (str. 53, št. 29). Dolga, težka bolezen je bila po drugi strani razlog, da je »to solzno dolino« in svojega moža Martina zapustila Urša Jernejc (str. 49, št. 4).² S širšega zgodovinskega vidika vzbudijo našo pozornost zapisi, ki izražajo nasprotovanje novemu, še danes veljavnemu gregorijanskemu koledarju. Tega je leta 1582 namesto dotedanjega julijanskega vpeljal papež Gregor XIII.; v notranjeavstrijskih deželah je koledarsko reformo ukazal nadvojvoda Karel s patentom, datiranim 25. septembra 1583. Odpor ljubljanskih predikantov do spremembe koledarja je tri mesece in pol pozneje pri vpisu krsta takole ubesedil Felicijan Trubar: »Leta 1584, 8. januarja, po spremenjenem, zavajajočem koledarju Antikrista, ki smo ga pridigarji po predhodnem protestu zoper papeža in Antikrista v Rimu sprejeli samo zato, da bi ustregli nam nadrejeni oblasti [...]« (str. 119, št. 569a). Kot »anti cristischen« označuje novi koledar tudi nekoliko mlajša notica o smrti in pokopu Davida Bemingerja, zasebnega učitelja, doma iz Strasbourga (str. 93, št. 362).

Na problematiko pokristjanjevanja muslimanov, »turških krščencev«, se navezujeta dva vpisa v matriki, pri čemer gre pri zgodnejšem vpisu za najstarejšo za zdaj znano (posredno) omembo takšnega krsta. Predikant Janez Schweiger je namreč 14. januarja 1582 v Ljubljani poročil že omenjenega krojača Jurija Raisingerja s Katarino, rejenko gospe Haller, in o nevesti zapisal, da je bila »rojena Turkinja«, pozneje pa krščena ter krščansko vzgajana in poročena (str. 132, št. 655). 23. avgusta 1587 se je ljubljanski protestantski občini pridružil tudi šestnajstletni Mustafa, ki so ga najprej izprašali »aus den christlichen catechismus«, nato pa je pri krstu dobil ime Jernej, »Bartholomäus« (str. 121, št. 586a). Zanimiv primer v matriki navedenega dogodka oziroma osebe, ki jo povezujemo s prostorom onkraj kranjskih deželnih meja, predstavlja baron Gabrijel Tahi (Thachi) s Štatenberga in Susedgrada. Gabrijelov oče je bil zloglasni Franjo Tahi, na čigar gospostvih Susedgrad in Donja Stubica je leta 1572 prišlo do lokalnih podložniških uporov, ki so leto zatem prerasli v tako imenovani veliki hrvaško-slovenski kmečki upor. Gabrijel, ki naj bi se do

² Več podatkov o vzrokih oziroma okoliščinah smrti posameznih vernikov in predikantov – kot tudi o zapletih pri pogrebih – najdemo v uvodu k objavi, str. 24–25. Na str. 25 naletimo denimo na podatek, da se je na smrtni postelji »spreobrnil v pravo vero« do tedaj goreči katolik Andrej Gabrijan.

podložnikov prav tako vedel nasilno, se je deset let po uporabi v Ljubljani poročil z Ano, roj. baronico Auersperg. Kot nam sporoča notica o tej poroki, je poročni obred potekal v Lontovžu, »auff dem landthaus«, 3. februarja 1583 (str. 133, št. 661).

Objavo matrice prve ljubljanske protestantske občine iz zadnje četrtine 16. stoletja odlikujejo natančnost in preglednost transkripcije, skrbnost pri izdelavi kazal osebnih in krajevnih imen, pa tudi nazornost izbranega slikovnega gradiva. V zvezi z uvodnimi besedili velja kot zanimivejša izpostaviti tista, ki govorijo o rekonstrukciji danes izgubljenih vpisov krstov in porok, ter poglavje, v katerem Barbara Žabota primerja ljubljansko matrico z bolj ali manj sočasnimi matrikami, hranjenimi v Štajerskem deželni arhivu v Gradcu in na župniji sv. Egidija v Celovcu (oziroma v Koroškem deželni arhivu, kjer hranijo kopije). Avtorica ugotavlja, da je ljubljanska matična knjiga po vsebini veliko bogatejša. V svet duhovnikov in vernikov avstrijske veroizpovedi s sedežem v Ljubljani nas Žabota uvede s predstavitev nekaterih zgornjih zapisov v poglavju »Zanimivosti iz ohranjenega dela mrliške matične knjige«. Kar v uvodnem delu pogošamo, sta konkretniji prikaz začetkov vodenja matičnih knjig na protestantskih ozemljih (posebej na Württemberskem, kjer pomeni prelomnico Veliki cerkveni red iz leta 1559) in osvetlitev dejstva, da so prvi vpisi v ljubljansko matrico nastali v začetku leta 1578, torej v času oblikovanja tako imenovane verske pomiritve ali pacifikacije v Brucku na Muri. Naj ob koncu opozorimo na napačen prevod dela naslova v sicer kakovostnem angleškem povzetku. Ker gre za matično knjigo cerkvene občine, je v naslovu napačna oznaka »civil register«, zavajajoč je poleg tega izraz »municipality« oziroma »Protestant municipality«. Vendar te in še kakšne pomanjkljivosti nikakor ne zmanjšujejo pomena, ki ga ima objava za nadaljnje raziskave protestantizma na Slovenskem v drugi polovici 16. stoletja.

Lilijana Žnidaršič Golec

I Cobenzl: una famiglia europea tra politica, arte e diplomazia (1508–1823) (ur. Federico Vidic in Alessio Stasi). Roma: Lithos; Gorizia: Archivio di Stato di Gorizia, 2022, 1267 strani.

Zgodovinopisje je od jeseni 2022 bogatejše za znanstveno monografijo o plemiški rodbini Cobenzl. Zanj lahko brez kančka slabe vesti uporabimo termin »monumentalna«, saj obsega skoraj 1300 strani.

Najnovejše raziskave o rodbini Cobenzl (v različnih virih in literaturi je njeno rodbinsko ime zabeleženo tudi kot Cobenzl, Kobenzl, Cobenzel, Khobenzl, Kobencelj, Kobencl) zavračajo navedbe starejše literature glede njenega izvora na Koroškem, ki naj bi segal že v 13. stoletje. Rod naj bi izhajal iz premožne kmečke družine v Volčjem Gradu pri Komnu in se do začetka 16. stoletja preselil v Štanjel na Krasu. Tam so Cobenzli postali del »podeželske elite«, ki je imela določeno vojaško oziroma obrambno vlogo, morda že pri obrambi pred osmanskimi Turki, zagotovo pa v vojni z Benečani in po njej. Z nadarjenim Hansom (ok. 1530–1594), ki je bil v službi habsburškega dvora, je sledil hiter družbeni vzpon rodbine. Leta 1563 so, zahvaljujoč njegovim zaslugam, postali plemiči, dve leti pozneje pa goriški deželani. Na Goriškem so kot plemiška družina verjetno pustili največji pečat, zato pretežno veljajo za goriško družino. Postopoma so večali svojo zemljiško posest, s tem pa tudi prestiž, tako na Goriškem kot Kranjskem. V sedemdesetih letih 16. stoletja je bil Hans habsburški poslanec v Rimu in Rusiji (1575/76), zaradi česar je bil že leta 1576 nagradjen z izboljšavo plemiškega grba. Leta 1588 so Cobenzli (s Hansom) dosegli baronat in 1674 grofovski naziv. 1716 so po moški liniji izumrlih knezov Eggenbergov prevzeli urad dednega točaja na Kranjskem. Člani rodbine so opravljali nekatere najvišje funkcije v državni in cerkveni službi. Vidno vlogo so imeli tudi